

Okruhy pojmů ke zkoušce, podzim 2022

obecné věci a problémy

důležitost a využití zkoumání mluvené řeči

vztah mluvené a psané řeči

funkce mluvené formy řeči v komunikaci

přístupy k poznávání zvukové stavby řeči (stupně abstrakce a příslušné vědecké disciplíny)

fonetické vědy

fonetika × fonologie, řečové technologie; jejich vztah

využití fonetiky v jazykovědě a mimo ni

fonetika

přístup artikulační × akustický × auditivní × funkční (fonologický)

metoda sluchová a experimentální

fonetika obecná – speciální – aplikovaná

proces slyšení a porozumění řeči

grafém

písmeno

písmeno × hláska

princip psaní

ideografický – fonografický – slabičný (nerovná se slabičné písmo!!!)

typy písma

písmo hláskové

písmo slabičné

a další typy

adaptace hláskového písma

zápis primitivní, digraf (spřežka), diakritika

pravopisné principy

fonologický (fonetický) – morfologický – historický – etymologický

pravopis

lexikální – morfologický – syntaktický

transliterace

transkripce

primitivní × vědecká

typy transkripce (analytická × syntetická; alfabetská × nealfabetická)

IPA a její základní principy

artikulace a tvorba řeči

fono-artikulační proces (respirační proces, proces fonace, oro-nazální proces, proces artikulace)
iniciační mechanismus (egresivní × ingresivní, pulmonický × glotalický × velarický)
typy hlasivkových činností / typy fonace (bez fonace, dyšná fonace, modální fonace, třepená fonace, maximální kontakt hlasivek)
hlasový začátek: tvrdý (ráz) – měkký
artikulační báze
mluvní (artikulační) orgány aktivní a pasivní
dělení hlásek podle artikulačních orgánů
rezonanční dutiny (laryngální, orální, nazální) a jejich využití v artikulaci
artikulace základní (místo a způsob artikulace)
artikulace doplňková (sekundární)
 palatalizace
 velarizace
 faryngalizace
 labializace
dvojitá artikulace (hlásky s dvojitým místem artikulace)
aspirovanost × neaspirovanost
napjatost (napjaté/fortisové × nenapjaté/lenisové hlásky)
délka artikulace u vokálů a konsonantů, geminace
artikulace konsonantů a vokálů (rozdíl)
fáze artikulace konsonantů: intenze – tenze – detenze
 koartikulace
 (ex)ploze a typy plozí (nazální, laterální, bez ploze)
rozdělení hlásek podle artikulačních vlastností

hlasivky a jejich využití při tvorbě řeči

typy fonace; otevření zavření hlasivek
VOT – nástup hlasivkového tónu
aspirace
glotalický iniciační mechanismus
základní hlasivkový tón

akustická fonetika

základní fyzikální vlastnosti lidské řeči a jejich artikulační podstata
jednoduchý × složený tón
 základní tón
 základní frekvence
periodický × neperiodický zvuk
tóny × šumy (pojem *tón* neplést s tóny jako typem suprasegmentálních jevů!)
základní typy složených zvuků
formanty

akustické a auditivní vlastnosti hlásek

vokál a konsonant: auditivní a akustický rozdíl
rozdělení hlásek podle akustických a auditivních vlastností: vokál – sonora/sonanta (likvida × nazála × glajd/glide) – obstruent (vlastní/pravý/šumový konsonant: exploziva × afrikáta × frikativa)
formantová stavba vokálů

vokál × konsonant

definice základních typů hlásek a problémy s vymezením
semivokál
vztah semivokálů k vokálům
slabičný konsonant

vokál (samohláska)

klasifikace vokálů z artikulačního a akustického hlediska
posun jazyka horizontální a vertikální u vokálů
délka u vokálů
krátký a dlouhý vokál
neutrální
otevřený × zavřený
plný × redukovaný
základní (kardinální) vokály
přední (anteriorní/palatální) × střední × zadní (posteriorní/velární)
vysoký, středový, nízký
labializovaný, nelabializovaný (= zaokrouhlenost)
nazalizace (orální × nazalizovaný vokál)
komplexnost vokálů: vokál jednoduchý (monoftong) × diftong (dvojhláska)
diftong stoupavý × klesavý; triftong
posun kořene jazyka
rotacizace

diftongizace × monoftongizace

(viz též změny hlásky v proudu řeči)

konsonant (souhláska)

klasifikace konsonantů z artikulačního a akustického hlediska
orální × nazální
centrální × laterální
párový (šumový, vlastní) × nepárový (jedinečný)
obstruent: (ex)ploziva × afrikáta (asibiláta) × frikativa (sibilanta)
sonora/sonanta a její typy: likvida × nazála × glajd/glide (podle akustických/auditivních vlastností)
okluziva × semiokluziva × konstriktiva × vibranta × verberanta (angl. flap, tap) × aproximanta (podle způsobu tvoření)
labiála (bilabiála, labiodentála) – dentála (interdentála) – alveolára (prealveolára, postalveolára) – retroflexní konsonant – palatála (prepalatála, postpalatála) – velára (prevelára, postvelára) – faryngála – laryngála (dle místa tvoření)
labiála – lingvála – uvulára – glotála (dle artikulujícího orgánu)
konsonant napjatý × nenapjatý
konsonant jednoduchý × gemináta

členění souvislé řeči

jednotky: promluva – výpovědní/promluvový úsek (taktová skupina) – přízvukový/mluvní takt – slabika
rozdíl mezi zvukovým a gramatickým/ortografickým členěním řeči
prostředky modulace a členění souvislé řeči: pauza, dynamika, melodie, tempo

slabika

definice

vnitřní struktura slabiky: onset (iniciála/prétura) – nukleus – koda; základ (rým)

slabika otevřená – slabika zavřená

sonoritní uspořádání segmentů

výjimky: pobočné slabiky

váha slabiky (slabiky lehké × těžké)

suprasegmentální (prozodické) jevy

zvuková podstata (základní parametry)

základní typy (přízvuk, tóny, intonace) a rozdíly mezi nimi

funkce suprasegmentálních jevů v jazycích světa (viz též fonologie)

přízvuk (akcent)

fonetická definice (zvuková podstata přízvuku)

dynamický a melodický (tónický)

hlavní (primární) a vedlejší (sekundární)

stálý (pevný) × volný

taktový (slovní) a větný

(přízvukový/mluvní) takt: sestupný, vzestupný a obstupný

takt a slovo

klitikon: enklitikon (příklonka), proklitikon (příklonka)

fonologická funkce přízvuku

tóny (neplést s tóny jako označením pro periodické zvuky!!)

rozdíl mezi tóny a intonací

fonetická povaha tónů

pohybové × polohové tóny

tónové jazyky

fonologická funkce tónů

intonace

fonetická povaha intonace

funkce intonace v jazyce

melodém a typy melodémů

melodém ukončující klesavý (kadence) × melodém ukončující stoupavý (antikadence) ×

melodém neukončující (polokadence)

členění souvislé řeči a základní jednotky zvukové podoby jazyka

segment (hláska/foném)

slabika (sylaba)

přízvukový/mluvní takt

promluvový (výpovědní) úsek

výpověď

rozdíl mezi zvukovým a gramatickým/pravopisným členěním souvislé řeči

změny zvukové podoby významových jednotek / změny hlásek v proudu řeči

koartikulace

typy změn

náhodné × pravidelné

distantní × kontaktní

synchronní × diachronní

spisovné × nespisovné

spouštění fonetickými vlastnostmi × lexikálními/gramatickými vlastnostmi

transformační × fúzní × zánikové × vznikové × přesmykové

sandhi

možná vysvětlení zvukových změn (artikulační, percepční, fonologická, mimojazyková)

asimilace (spodoba)

typy asimilací

akomodace

regresivní (zpětná) × progresivní (postupná)

částečná × úplná

vokálová harmonie

sonorizace

disimilace

elize (synkopa); apokopa

proteze; epenteze; anaptyxe

protetické hlásky

epentetické hlásky

hiát a hiátové hlásky

metateze (přesmyčka)

konsonantická síla

otevírání, sonorizace, vokalizace

fonologie

rozdíl mezi fonetikou a fonologií

předměty zájmu fonologie

prediktabilita a funkce

základní využití zvukových prvků (paradigmatické × syntagmatické × fonostylistické)

distinktivní funkce

delimitativní funkce

kulminativní funkce

fonostylistické funkce

opozice

komutace/substituce

komutační test

hláska × alofon × foném (× písmeno)

kritéria pro stanovení alofonů a fonémů

komplementární distribuce

fonetická podobnost

distinktivnost / nerozdílná distinktivní funkce
alternace/střídání
typy alofonů (základní, poziční, volný/fakultativní)
distinktivní rys (= fonologicky relevantní zvuková vlastnost)
fonetická povaha a fonologické opodstatnění distinktivních rysů
neutralizace opozice
neutralizace znělosti (kontextuální × poziční)
fonotaktika
předmět zájmu a úkoly fonotaktiky
(viz též slabika)
suprasegmentální fonologie
suprasegmentální jevy a jejich funkční využití v jazycích světa
morfonologie, morfonologické alternace
fonologicky podmíněné (syntagmatické) × gramaticky/lexikálně podmíněné
(paradigmatické)